

Positiivisen vuorovaikutuksen merkitys haastavissa kasvatustilanteissa

Varhaiskasvattajien kokemuksia lasten kohtaamisesta haastavissa kasvatustilanteissa

Kasvatustieteen tutkielma

Laatija:

Suvi Kaunela

2201532

Ohjaaja:

Sari Silmäri

17.12.2024

Kaarina

Proseminaari

Oppiaine: Kasvatustiede (varhaiskasvatus)

Tekijä: Suvi Kaunela

Otsikko: Positiivisen kasvatuksen merkitys haastavissa kasvatustilanteissa, varhaiskasvattajien kokemuksia lasten kohtaamisesta haastavissa kasvatustilanteissa

Ohjaaja: yliopiston lehtori Sari Silmäri

Sivumäärä: 38 sivua

Päivämäärä: 17.12.2024

Avainsanat: varhaiskasvatus, positiivinen kohtaaminen, lämmin vuorovaikutus, haastavat kasvatustilanteet, varhaiskasvattajat

Varhaiskasvatuksessa haastavat kasvatustilanteet ovat lisääntyneet huomattavasti ja lasten haastavaa käyttäytymistä pidetäänkin eniten varhaiskasvattajia kuormittavina tekijöinä. Haastava käyttäytyminen herättää vahvoja tunteita ja kuluttaa paljon niin lapsen kuin aikuisen energiaa, mikä vaikeuttaa lapsen kohtaamista haastavissa tilanteissa. Lapsen haastavaan käytökseen on kuitenkin aina jokin syy, jota ei välttämättä aina osata nähdä. Positiivisella ja ratkaisukeskeisellä lapsen kohtaamisella voidaan kuitenkin tutkimusten mukaan vaikuttaa haastavien tilanteiden ilmenemiseen ja siihen, miten haastava tilanne etenee. Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvattajat kokevat positiivisen ja lämpimän vuorovaikutuksen vaikuttavan haastavissa kasvatustilanteissa sekä mitkä tekijät ovat taustalla vaikuttamassa kasvattajan toimintaan.

Tutkielmaa on lähestytty laadullisella tutkimuksella ja aineistonkeruumenetelmänä käytin puolistrukturoitua haastattelua. Haastattelin marraskuussa 2024 viisi (N=5) varhaiskasvattajaa, jotka työskentelivät päiväkodissa. Analysoin haastattelut teorialähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkielmassani nousi esiin erilaisia haastavia tilanteita, joihin koettiin positiivisen ja lämpimän vuorovaikutuksen olevan hyvin merkittävässä roolissa. Haastavimmiksi tilanteiksi koettiin aggressiivisuus sekä tilanteet, joissa kasvattajien toimintatavat eivät olleet yhteneväisiä tai tilannetta ei oltu ennakoitu. Suuret lapsiryhmät koettiin myös haastaviksi. Varhaiskasvattajan omat tunnekokemukset ja lapsuuden kasvatusmallit olivat suurimpina tekijöinä vaikuttamassa tapaan kohdata lapsi. Kiireettömät tilanteet, positiivinen ilmapiiri ja hyvä yhteishenki tiimissä koettiin vaikuttavan siihen, että haastavat tilanteet pystytään kohtaamaan sensitiivisesti ja rauhallisesti.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Haastavat kasvatustilanteet varhaiskasvatuksessa	6
2.1	Sosioemotionaalinen kehitys	7
2.2	Itsesäätelytaidot	8
2.3	Temperamenttipiireet haastavien kasvatustilanteiden taustalla	10
3	Lapsen kohtaaminen haastavissa kasvatustilanteissa	11
3.1	Positiivinen pedagogiikka ja PERMA-teoria	11
3.2	Varhaiskasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus	12
3.3	Kasvattajan vuorovaikutustapaan vaikuttavat tekijät	14
4	Tutkimuksen toteutus	16
4.1	Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset	16
4.2	Laadullinen tutkimus	16
4.3	Teemahaastattelu aineistokeruumenetelmänä	17
4.4	Teemahaastattelun toteutus	18
4.5	Aineiston analysointi	19
4.6	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	20
5	Tutkimustulokset	22
5.1	Positiivinen ja lämmin vuorovaikutus	22
5.2	Haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen varhaiskasvatuksessa	23
5.3	Keinot haastavien tilanteiden kohtaamiseen	24
5.4	Vuorovaikutustapaan vaikuttavat tekijät	27
6	Johtopäätökset	31
7	Pohdinta	33
	Lähteet	35
	Liitteet	37
	Liite 1 Itsearviointi	37

1 Johdanto

Kasvatuskäytännöt ovat muuttuneet ajan saatossa, mutta yhä edelleen lapset ajautuvat negatiivisiin vuorovaikutustilanteisiin kasvattajien kanssa. Useiden tutkimusten mukaan kasvattajia kuormittaa eniten haastavat kasvatustilanteet. Haastavasti käyttäytyvällä lapsella on suurentunut riski ajautua monenlaisiin ongelmiin myöhemmin kouluiässä. Tutkimusten mukaan ongelmat voidaan välttää, mikäli lapsen ja kasvattajan välille muodostuu lämmin ja vastavuoroinen suhde. Haastava käyttäytyminen, joka usein nähdään ongelmallisena käyttäytymisenä, johtuu siitä, ettei lapsella ole vielä taitoja säädellä omaa toimintaansa toivotulla tavalla. Haastava käyttäytyminen ei johdu siitä, että lapsi haluaisi käyttäytyä ongelmallisesti vaan pikemminkin siitä, ettei lapsi kykene toimimaan tilanteessa toisin ilman aikuisen tukea. (Ahonen, 2022, 9.)

Siihen, miten kasvattaja kohtaa lapsen haastavassa tilanteessa vaikuttaa hyvin moni tekijä ja tutkimuksessani selvitin, mitä kaikkea taustalla voi olla. Tutkimukseni tehtävänä oli myös selvittää, miten erilaiset tavat kohdata lapsi vaikuttaa lapsen kehitykseen ja haastavaan tilanteeseen. Positiivisen psykologian isäksi kutsuttu Martin E.P. Seligmanin tutkimuksen mukaan positiivinen pedagogiikka vahvistaa lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja kehitystä. Seligman painottaa myönteisyyttä ja voimavaraperusteisuutta. Positiivinen pedagogiikka juontaa juurensa Seligmanin tutkimustyöstä.

Jokaisella varhaiskasvattajalla on oma arvoperustansa ja käyttöteoriansa, joka ohjaa kasvattajaa toimimaan tietyllä tavalla. Mitä tämä siis käytännössä tarkoittaa? Toimiiko varhaiskasvattaja omien arvojensa mukaan ja mitkä tekijät vaikuttavat tapaan kohdata lapsi haastavissa kasvatustilanteissa? Miten kasvattaja kokee positiivisen ja lämpimän vuorovaikutuksen vaikuttavan näissä tilanteissa?

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, miten haastava käytös näkyy päiväkodissa, millainen merkitys varhaiskasvattajan ja lapsen välisellä vuorovaikutuksella on ja mitkä tekijät ovat taustalla vaikuttamassa tapoihin toimia lasten kanssa. Valitsin tutkimusaiheeni itselleni tärkeiden arvojen pohjalta. Tutkimus toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna yksilöille lokakuussa 2024. Tutkimus toteutettiin kasvotusten tai Teamsin välityksellä ja haastatteluun osallistui viisi (N=5) varhaiskasvattajaa.

2 Haastavat kasvatustilanteet varhaiskasvatuksessa

Haastavat kasvatustilanteet ovat tänä päivänä lisääntyneet huomattavasti. Haastavaa käyttäytymistä on monenlaista ja jokainen kokee ne eri tavoin. Haastavat tilanteet johtuvat usein lapsen sosioemotionaalisen tuen tarpeesta. Sosioemotionaaliset taidot kehittyvät tiiviissä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Myös biologia eli lapsen geneettinen perimä heijastuu lapsen sosiaalisemotionaaliseen kehitykseen. Esimerkiksi temperamentti piirteet ja lapsen neurologinen perimä ovat synnynnäisiä ominaisuuksia, joita ei voi kasvatuksella muuttaa toisenlaiseksi. Kasvatuksellisilla keinoilla voidaan kuitenkin tukea lapsen sosiaalisemotionaalisten taitojen kehitystä. Lapsen kasvuympäristö on myös suuressa roolissa siihen, vahvistuuko vai heikentyykö lapsen geneettisesti määrittynyt persoonallisuuden piirteet. (Ahonen, 2022, 17.)

Lasten haastavaa käyttäytymistä on pidetty varhaiskasvatuksessa kasvattajia eniten kuormittavampana tekijänä. Haastavaksi käytökseksi koetaan usein aggressiivisuus, uhmakkuus, ylivilkkaus ja tarkkaamattomuus, voimakkaat tunteenpurkaukset sekä voimakas vetäytyminen. Haastavaa käytöstä pidetään ongelmallisena, sillä se häiritsee ryhmän toimintaa. Kasvattaja joutuu antamaan intensiivisemmin huomiota lapselle, joka käyttäytyy haastavasti. Kasvattajia rasittaa myös se, että uhmakkaasti käyttäytyvälle lapselle täytyy jatkuvasti perustella arkisiakin tilanteita ja toimintaohjeita. Lapsi pyrkii usein manipuloimaan aikuista ja haastamaan auktoriteettia, joka johtaa entistä enemmän haitalliseen kierteeseen. Usein tällaiset tilanteet johtavat siihen, että aikuinen kieltää, rajoittaa ja rankaisee, vaikka tällaiset enemmänkin pahentavat tilannetta. Uhmakas lapsi hyötyy usein siitä, että tilanteet perustellaan ja ennakoidaan. (Ahonen, 2017, 28, 37–38.) Aggressiiviseen käyttäytymiseen tarvitaan avuksi tunnekasvatusta ja tunnetaitojen harjoittelua. Tilanteeseen tarvitaan turvallista aikuista, joka pystyy säätelemään itseään lapsen ei-toivotun käyttäytymisen aikana. Oma rauhallisuus hankalan tilanteen äärellä on merkittävää aggressiivisuuden hillintään. (Sandberg, 2022, 170.)

Lapsi ei koskaan tahallaan käyttäydy huonosti vaan haastavaan käyttäytymiseen on aina jokin syy. Suuri tekijä haastavan käytöksen taustalla vaikuttavat lapsen sosioemotionaaliset valmiudet käsitellä asioita. Lapsi reagoi tilanteisiin tavalla joka hänelle on opetettu tai temperamenttinsa mukaisesti. (Sandberg, 2022, 14.)

Tässä teoriaosuudessa tarkastelen tarkemmin haastavien tilanteiden taustalla oleviin tekijöihin, jotka perustuvat tieteeseen ja tehtyihin tutkimuksiin.

2.1 Sosioemotionaalinen kehitys

Lapsen sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen vaikuttavat sisäiset tekijät, kuten hänen temperamenttinsa ja informaation prosessointikyky ja neurobiologiset kehitysedellytykset, kuten kielellisten taitojen omaksumisvalmiudet. Ympäristötekijöistä vanhempien ja muiden kasvattajien kasvatustavalla on suuri merkitys sekä lapselle tarjoutuneilla oppimismahdollisuuksilla.

Sosiaalis-emotionaaliset vaikeudet tulevat ilmi sosiaalisessa toiminnassa, vuorovaikutuksessa ja lapsen tavassa ilmaista tunteita. Usein ajatellaan, että ongelma on yksilössä ja lapsi on se, joka häiritsee ja on hankala. Lapsen sosio-emotionaaliset vaikeudet voivat näkyä ulospäin suuntautuvana käyttäytymisenä kuten aggressiivisuutena, joka kohdistuu itseen, muihin ihmisiin tai esineisiin. Lapsen hallitsemattomat tunteenpurkaukset aiheuttavat monenlaisia reaktioita ja herättää työntekijöissä voimakkaitakin tunteita. Joidenkin on vaikea kestää lapsen kiukkua tai raivoa. Ammattilaisen on tärkeää kestää lapsen tunteet mutta asettaa selkeästi ja rauhallisesti rajat. On myös mietittävä, miten lapsi voi purkaa aggressiotaan turvallisesti vahingoittamatta itseään tai muita. Lapsen sosio-emotionaaliset haasteet voivat näkyä myös sisäänpäin kääntyneenä käyttäytymisenä, jolloin lapsi on arka ja pelokas ja lapsen on vaikea ottaa kontaktia muihin lapsiin ja aikuisiin. Lapsen tulee saada tuntee olevansa tärkeä ja varhaiskasvattajien tehtävänä on tehdä tilaa lapselle, joka kokee, ettei häntä kuunnella ja jää muiden jalkoihin. Lasta on hiljalleen houkuteltava kontaktiin. (Pihlaja, 2022, 171–178.)

Työskentely lapsen kanssa, joka tarvitsee sosiaalisemotionaalista tukea, on ajoittain hyvin kuluttavaa ja raskasta. Erityisesti tilanteet, joissa lapsi ei osaa vielä säädellä tunteitaan ja siten käyttäytymistään tilanteen edellyttämällä tavalla. Kasvattajan mielestä tilanne saattaa vaikuttaa uhmakkuudelta tai manipuloinnilta, vaikka kyseessä ovatkin lapsen vielä sillä hetkellä kypsymässä olevat sosiaalisemotionaaliset valmiudet. Lapsen sosiaalisemotionaaliseen kehitykseen vaikuttaa se, vastaanottavatko aikuiset lapsen tunneviestejä. On tärkeää osoittaa rauhallisella ja empaattisella toiminnalla lapselle, että kaikkien voimakkaidenkin tunnemyrskyjen yli päästään yhdessä. (Ahonen, 2022, 37.)

Pulkkinen on kehittänyt emotioiden ja käyttäytymisen säätelyn kuvausmallin jäsentämään lasten välisiä eroja sosioemotionaalisessa käyttäytymisessä osoittaen ennustearvoa tulevan

kehityksen kannalta. Tietyissä kasvuoloissa lasten käyttäytymisen piirteet voivat joko vakiintua vuorovaikutustaidoiksi tai niiden puutteeksi. Tällä on merkitystä lasten tulevaisuuden kannalta. Riskinä on, että lapsen aggressiivisuudesta tulee pysyvämpää ja näin ollen aiheuttaa laajempaa sopeutumattomuutta. Lapsuusiässä saatu vahvat itsehallinnantaidot antavat hyvät valmiudet sosiaalisten verkostojen muodostumiselle sekä koulutuksessa ja työelämässä menestymiseen. (Pulkkinen ym, 2023, 272–273.)

Varhaiset sosiaalisten taitojen puutteet, joita havaitaan lapsilla, joilla on käyttäytymisongelmia, voivat vaikuttaa pitkällä aikavälillä lasten sosiaalisten taitojen kehityskulkuun, mikä johtuu varhaislapsuudesta saaduista vuorovaikutusmalleista ja vuorovaikutuksen puutteesta. Lasten ja heidän sosiaalisen ympäristönsä välillä on todettu olevan vastavuoroinen syy-yhteys ajan kuluessa. Usein lapsilta, joilla on käyttäytymisongelmia, puuttuvat sosiaaliset taidot luoda tai ylläpitää myönteisiä sosiaalisia vuorovaikutussuhteita. (Berry, 2010.)

2.2 Itsesäätelytaidot

Itsesäätely on mukautuva ja monitahoinen taito. Lapsen mahdolliset haasteet itsesäätelytaidoissa johtavat usein siihen, että ympäristö mieltää lapsen käyttäytymisen hankalaksi. Lapsi, jolla on tunnesäätelyvaikeuksia, voi käyttäytyä aggressiivisesti, uhkarohkeasti ja uhmakkaasti. Erityisesti voimakkaat tunteet, kuten viha tai pettymys ovat suuri haaste lasten itsesäätelytaidoille (Aho, 2017, 20.) On hyvin merkityksellistä ja tärkeää, että kasvattaja näkee haastavan käytöksen taakse ja ennakoisi haastavaan käytökseen johtavia tilanteita.

Aron teoksessa itsesäätely tiivistetään ihmisen kykyyn säädellä emootioitaan, käyttäytymistä ja kognitiivista toimintaa. Emootioiden ja niihin liittyvän käyttäytymisen säätelyllä tarkoitetaan kykyä ymmärtää ja hyväksyä tunteet ja säädellä tapaa ilmaista tunteita niin että se olisi sosiaalisesti suotavaa. Joustava vuorovaikutus ympäristön kanssa mahdollistuu hyvän tunnesäätelyn kautta. Viha, pettymys ja suru koetaan hankaliksi tunteiksi ja näiden tunteiden säätely sosiaalisesti sopivalla ja omaa hyvinvointia palvelevalla ilmaisulla vaatii opettelua, joka alkaa jo vauvaiässä. Odotuksemme ja oletuksemme lapsen kyvyistä säädellä tunnetiloja vaikuttavat siihen, miten toimimme lapsen kanssa ja siihen, miten ohjaamme, lohdutamme ja tuemme lasta. Onnistuessamme tukemaan lapsen tunteiden ja käyttäytymisen säätelyä,

voimme välttää käyttäytymistä, joka saattaisi olla lapselle itselleen tai muille vahingollista. (Aro, 2011, 11.)

Keskeisiä teoreettisia viitekehyksiä, joiden kautta itsesäätelyn käsitettä voi yrittää ymmärtää, ovat muun muassa behavioraalinen, oppimisteoreettinen, sosiaalis-kognitiivinen, psykoanalyttinen, sosiokulttuurinen ja tiedonkäsittelyn viitekehys. Teoreettisten viitekehysten ohella eri tutkimusalueiden kuten temperamentin, vuorovaikutuksen, motivaation, tarkkaavaisuuden ja aivojen tutkimuksen piiristä nousee mielenkiintoisia näkökulmia itsesäätelyn kehitykseen ja merkitykseen yksilön toiminnalle. Behavioraalisessa ajatussuunnassa itsesäätelytaidoilla tarkoitetaan muun muassa taitoa käyttäytyä ja toimia niin, että päästään haluttuihin tavoitteisiin. Keskeisiä itsesäätelyn osatekijöitä tästä näkökulmasta ovat esimerkiksi kyky asettaa tavoitteita, ohjata ja arvioida omaa toimintaansa antamalla itselleen ohjeita ja palautetta. Behavioraalisissa teorioissa nähdään, että ympäristön tarjoamat kokemukset ja ennen kaikkea ympäristöltä tuleva palaute ohjaavat taitojen kehitystä. Myös oppimisteoreettinen lähestymistapa korostaa ympäristön palautteiden ja mallin merkitystä itsesäätelyn kehityksessä. Teorioiden mukaan itsesäätelyn kehittymiseen vaikuttavat monet tekijät kuten ihmisen tarpeet ja kyvyt, ympäristö, yksilön ja ympäristön välinen vuorovaikutus sekä hermoston kehitys ja siihen kytkeytyvä mahdollisuus kognitiiviseen kehitykseen (Aro, 2011, 15–16.)

Lapset, joilla on itsesäätelyn vaikeuksia, tarvitsevat selkeän ja strukturoidun ympäristön, jotta he pystyvät toimimaan paremmin ja saamaan onnistumisen kokemuksia. Lapsi, jonka tarkkaavuuden kohde vaihtuu usein ja impulssit ohjaavat toimintaa kontrollin ja harkinnan sijaan, hyötyy lyhyistä ja selkeistä ohjeista ja aikuisen tuesta. Kun tavoitteet ovat selkeitä ja aikuisten yhdessä sovitut ohjauskeinot johdonmukaisia, se auttaa lasta toimimaan yllättävässäkin tilanteessa. Kun tilanteet suunnittelee etukäteen, se auttaa myös aikuisia ennakoimaan tilanteita, jotka ovat lapselle vaikeita ja joihin on varauduttava etukäteen. Suunnittelun tavoitteena on auttaa aikuista tukemaan lapsen itsesäätelyn taitoja ja tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia harjoitella itsesäätelyn taitoja ja saada onnistumisen kokemuksia. (Aro, 2011, 218.)

2.3 Temperamenttipiireet haastavien kasvatustilanteiden taustalla

Haastavaa käyttäytymistä voivat aiheuttaa lapsen yksilölliset temperamenttipiirteet. Temperamenttisuus on synnynnäistä, eikä se liity millään tavalla ihmisen persoonallisuuteen, vaan se on enemmänkin tapa käyttäytyä. Temperamentilla tarkoitetaan reagointitaipumusta, joka ilmenee jo lapsuudesta asti ja on jokaiselle ihmiselle ominainen. Temperamentti vaikuttaa lapsen aktiivisuuteen ja siihen, kuinka lapsi käyttää tarkkaavaisuuttaan ja säätelee omaa toimintaansa sekä miten lapsi osoittaa tunteitaan. Nämä taipumukset ovat osittain periytyviä, osittain lapsuuteen liittyvien biologisten tekijöiden ja ympäristötekijöiden säätelemiä. (Pulkinen, 2023, 265.) Tärkeinä temperamentin piirteinä pidetään reaktiivisuutta eli sitä, kuinka herkästi ja voimakkaasti lapsi reagoi tilanteisiin ja erilaisiin ärsykkeisiin sekä itsesääteilyä eli sitä, miten helposti lapsi voi vaikuttaa omaan reaktiivisuuteensa. On tärkeää ymmärtää, että lapsi ei voi temperamentilleen mitään. Kasvattajan on tuettava lasta oppimaan keinoja, joiden avulla lapsi pärjää parhaalla mahdollisella tavalla ja pääsee kukoistamaan temperamentillaan elämän eri vaiheissa. (Huotilainen, 2019, 135–136.)

Filosofi John Locke totesi 1600-luvulla lapsen olevan ”tyhjä taulu, jota vanhemmat ja ympäristö värittävät”. Nykytutkimuksen mukaan tilanne on toisin. Emme synny kaikki samanlaisina, emmekä varsinkaan tyhjänä tauluna, vaan kannamme sukupolvien geeniperimää. Emme voi muuttaa geenejämme tai temperamenttiamme, vaan on tärkeää hyväksyä ne ja muokata ympäristö meille sopivaksi. (Trogen, 2022, 33–34.)

3 Lapsen kohtaaminen haastavissa kasvatustilanteissa

3.1 Positiivinen pedagogiikka ja PERMA-teoria

Positiivinen pedagogiikka on kokonaisvaltainen suhtautumistapa erilaisiin asioihin ja näkyy siinä, miten toimimme, puhumme ja olemme vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Positiivista pedagogiikkaa pitää elää, sitä ei voi vain opettaa. (Leskisenoja, 2019, 9, 15.) Positiivisen pedagogiikan tavoitteet ovat hyvin samanlaiset varhaiskasvatustilanteiden määrittelemien tavoitteiden kanssa, joten positiivisen pedagogiikan avulla voidaan saavuttaa jopa paremmin ja kestävämmiin varhaiskasvatustilanteiden tavoitteet. (Leskisenoja, 2019, 39.)

Positiivinen kasvatustilanne ei tarkoita sitä, että ongelmat mitätöidään, perusteetonta tai jatkuvaa kehumista eikä selän kääntämistä tuentarpeille. Pikemminkin se on näkökulman laajentamista kohti jo toimivia asioita ja katseen terävöittämistä tietoisesti siihen, mikä lisää lapsen hyvinvointia. (Takala ym. 2020, 187.) Empaattinen kasvattaja ymmärtää lasta ja lapsen haasteita, samaistuu lapsen tarpeisiin tavalla, joka auttaa lasta. Näin lapsi kokee tulevansa ymmärretyksi ja kuulluksi.

Työntekijällä rooli varhaiskasvatustilanteissa on merkittävä. Varhaiskasvatustilanteiden henkilöstön monipuolinen osaaminen ja ammattitaito on yksi keskeisimmistä varhaiskasvatustilanteiden laatutekijöistä. (Karila, 2016, 25.) Tutkimusten mukaan varhaiskasvatustilanteiden vaikutukset ulottuvat pitkälle lapsen elämään. (Leskisenoja, 2019, 31.) Kasvatustilanteiden ja opetuksen laatu määrittää keskeisesti se, miten aikuinen ja lapsi kohtaavat, ja millaista heidän vuorovaikutuksensa on. Sensitiivinen ja emotionaalisesti kannatteleva vuorovaikutus on kasvatustilanteiden ja opetuksen laadun ehto, mikä tarkoittaa aikuisen tapaa tunnistaa lasten tunteita ja tarpeita sekä kykyä vastata niihin aidosti ja oikea-aikaisesti. Sensitiivisessä vuorovaikutuksessa aikuinen vastaa lapsen viesteihin, sitoutuu vuorovaikutukseen ja osoittaa ilmaisuensa kautta eläytyvänsä lapsen tunnetilaan sekä ohjaa lasta rauhallisesti ja perustellen. Sensitiivinen vuorovaikutus vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta ja pitää sisällään kunnioituksen muita ihmisiä kohtaan. Sensitiivistä vuorovaikutusta koettelevat arjessa erityisesti haastavat kasvatustilanteet. Toisaalta nämä ovat myös tilanteita, joissa sensitiivisyydellä on erittäin ratkaiseva rooli lapsen kasvun ja kehityksen näkökulmasta. Sensitiivinen aikuinen ei mitätöi lapsen tunteita, vaan tunnistaa tunteiden taustalla olevat

mahdolliset syyt ja syvemmät tarpeet sekä pyrkii vastaamaan näihin tarpeisiin. (Aro, 2011, 64.)

Positiivinen pedagogiikka saa tukevan teoreettisen perustansa positiivisen psykologian tieteestä. Positiivisen psykologian juuret ulottuvat jo pitkälle menneisyyteen, sillä jo antiikin aikoina esimerkiksi Aristoteles pohti hyvin samanlaisia kysymyksiä, joita positiivisen psykologian tieteenharjoittajat nykyään tarkastelevat. Martin Seligman on kehittänyt positiivisen psykologian teorian, jonka mukaan positiiviset tunteet ja ihmissuhteet yhdessä henkilökohtaisen sitoutumisen kanssa johtavat tavoitteen saavuttamiseen ja emotionaaliseen tasapainoon. PERMA-malli on Martin Seligmanin kehittämä teoria hyvinvoinnista, joka sisältää viisi osa-aluetta: positiiviset tunteet, sitoutunut ja omistautunut läsnäolo omassa elämässä, toimivat ihmissuhteet, merkityksellisyyden tunne ja itselle tärkeiden päämäärien saavuttaminen. Seligmanin yhtenä kasvatuseriaatteena on *”Lapsen myönteisiin tunteisiin on suhtauduttava yhtä vakavasti kuin hänen kielteisiin tunteisiinsa ja hänen vahvuuksiinsa yhtä vakavasti kuin hänen heikkouksiinsa.”* Myönteiset ja kielteiset piirteet ovat molemmat yhtä aitoja ja perustavia. (Seligman, 2008, 253.)

3.2 Varhaiskasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus

Buberin kasvatuseriaattelun mukaan kasvattajan ja kasvatettavan välinen kasvatussuhde mahdollistuu kommunikation, tulkinnan ja ymmärtämisen avulla. Kasvattajan ja kasvatettavan välillä on samanaikaisesti sekä suhde että erillisyyttä. Kasvatussuhde perustuu kaksisuuntaiseen emotionaaliseen kokemukseen, mutta kasvattajan kasvatuksellisten tarkoitusten vuoksi se on kuitenkin kognitiivisesti yksisuuntainen: vain kasvattaja voi kokea suhteen molemmat puolet ja elää yhteiset tilanteet myös kasvatettavansa näkökulmasta. Dialogisuus toteutuu oikeana asennoitumisena, myötätuntona ja huolena toisesta. (Värri, 2004, 62.)

Vygotskyn teorian mukaan lapsen sosiaalisuus on synnynnäistä ja yksilön ajattelutoiminta itsenäistyy sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta ja yksilölliset kognitiiviset prosessit kehittyvät. Vygotsky painotti erityisesti aikuisten osuutta yhteisessä toiminnassa. Kasvattajan tehtävänä on ohjata, opettaa ja kasvattaa lapsia olemalla vuorovaikutuksessa heidän ja heidän sosiaalisen ympäristönsä kanssa. Tämä edellyttää kasvattajan tuntemusta lapsen henkilökohtaisen toiminnan säännönmukaisuuksista kuten lasten psykologiasta ja hänen on

lisäksi tunnettava lapsen sosiaalisen ympäristön erityinen sosiaalinen dynamiikka. On myös tunnettava pedagogisen toiminnan mahdollisuudet, jotta niitä voi käyttää järkevästi ja kyetään auttamaan lapsen toiminnan, tietoisuuden ja persoonallisuuden uudelle tasolle. (Karila, 2001, 173–174.)

Varhainen vuorovaikutus on edellytys suotuisalle psyykkiselle kehitykselle. Lukuisten tutkimusten mukaan lapsen kehitykselle on välttämätöntä aikuisen toiminnan sensitiivisyys lapsen tarpeita kohtaan. Turvallinen kiintymyssuhde on osa sen vaikutuksista, mutta sensitiivisyydellä on suora vaikutus lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin eivätkä ne rajoitu vain vauvaikään. Aikuinen, joka tukee lapsen mieltä ja pyrkii ymmärtämään mitä lapsi kokee ja ajattelee, tukee samalla lapsen mielenteorian kehitystä. Kiintymysteorian mukaan turvallinen ympäristö on oleellinen lapsen kehitykselle. Turvallisuuden tunne antaa lapselle mahdollisuuden tutkia ympäristöään. Vanhempien tai lapsen hoitajien reaktiot lapsen aloitteisiin vaikuttavat merkittävästi lapsen kiintymyssuhteisiin. Vauvojen ja myöhemmin pienten lasten suhteen laatu heistä huolehtivien aikuisten kanssa luo perustan tunteiden ajattelemisen ja tunteiden hallitsemisen oppimiselle. Aikuisen tulee viestittää, että kaikki tunteet ovat sallittuja ja he yrittävät ymmärtää mitä niiden takana on. Lasten haastava käyttäytyminen saattaa johtaa “ei-mentalisoiwaan” oppimisympäristöön, tämä tekee yhteyden luomisesta lapsen ja aikuisen välille haastavaksi. Kasvattajan on tärkeää reflektoida omaa toimintaa ja lapsen kokemia tunteita sekä nähdä lapsen toimintaan liittyviä syitä ja näkökulmia. (Charles, 2019, 52–57.)

Turvallinen kiintymyssuhde antaa parhaimman pohjan elämälle ja myös itsesäätelylle. Kun lapsi on kokenut elämän alun turvalliseksi ja siinä olevat ihmiset turvantuojiksi, rakentuu lapselle vahva turvan tunne. Kun lasta on kuunneltu, ja lapsi on kokenut tullessa nähdyksi, lapsen itsetunto vahvistuu ja lapsi saa itsestään positiivisen kuvan. Lasta on lohdutettu ja lapsi on oppinut, että vaikeuksissa voi kääntyä turvallisen aikuisen puoleen. Turvattomassa kiintymyssuhteessa tärkeät osa-alueet ei täyty ja lapsi on jätetty usein yksin selviytymään vaikeista tilanteista ja tunnekuohuista. Tällaisesta lapsesta kasvaa usein aikuisuudessa suorittaja, mikä vaikeuttaa avun pyytämistä ja vastaanottamista toisilta. Jos aikuinen esimerkiksi kääntää lapselle selän eikä lohduta, lapsi saattaa reagoida voimistamalla tunnereaktiota ja haastava käytös lisääntyy. (Trogen, 2022, 40–41.) Lapsi ei pysty turvattomassa ympäristössä harjoittelemaan esimerkiksi tunnesäätelyä. Mikäli ilmapiiri on kireä, lapsi voi kokea pelkoa, jotka johtuvat siitä, miten aikuinen toimii. Hankalissa tilanteissa

lapsi yrittää selviytyä haastavalla käyttäytymisellä, koska hänellä ei ole tilanteessa muita työkaluja. (Sandberg, 2022, 61.)

3.3 Kasvattajan vuorovaikutustapaan vaikuttavat tekijät

Vuorovaikutus on tärkeä työkalu jokaiselle kasvattajalle. Jokaisen kasvattajan olisi hyvä pohtia, miten huomioi lämpimän vuorovaikutuksen merkityksen. Miten kasvattaja reagoi vuorovaikutustilanteissa saatuihin lapsen viesteihin? Buberin kasvatustajattelussa kasvattaja voi tunnistaa lapsen tarpeet vain toisen puolen huomioon ottavassa suhteessa. Vain vuorovaikutuksessa kasvattaja voi oppia ja tietää, mitä lapsi tarvitsee kasvaakseen ja kehittyäkseen. Vuorovaikutuksessa lapsen kanssa kasvattaja saa syvemmän tuntemuksen myös ihmisen kasvun yleisistä ehdoista, mutta sitäkin tärkeämpää on, että hän joutuu tutustumaan omienkin kykyjensä ja tietämyksensä rajoihin. (Värri, 2004, 84.)

Kasvattajien vuorovaikutustavassa, sensitiivisen vuorovaikutuksen laadussa sekä tavassa käyttää sanatonta viestintää vuorovaikutuksen tukena on merkittäviä eroja. Aikuisella, jolla sensitiivisen vuorovaikutuksen taidot ovat vielä harjoitteluvaiheessa, voi olla vaikeutta tavoittaa esimerkiksi lapsen aitoa tunnetilaa tai vastata lapsen tarpeisiin oikea-aikaisesti ja myötäeläen, mikä on merkittävä este lapsen koko kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Kasvun asenne meillä aikuisilla tarkoittaa sitä, että näemme ja tiedostamme myös näitä omia puutteitamme ja kehityskohteitamme suhteessa lapsen hyvinvointiin. Kasvun ajatukseen sisältyy ajatus, että saamme ja voimme vielä aikuisinakin harjoitella ja oppia toimimaan kasvattajina ja opettajina yhä vahvemmin ja tavalla, joka tukee yhä paremmin lapsen tasapainoisempaa ja voimavaroja eheyttävää kasvua, kehitystä ja oppimista. (Ahonen, 2022, 66–69.)

Lapsen kohtaaminen haastavissa tilanteissa vaatii kasvattajalta kykyä pysyä itse rauhallisena ja lapsen negatiivisiin tunteisiin ei saa lähteä mukaan. Kasvattajan tapaan olla vuorovaikutuksessa sekä kykyyn reagoida haastaviin kasvatustilanteisiin vaikuttaa hyvin moni asia. Suuri merkitys on sillä, millaiset kasvattajan omat itsesäätelytaidot ovat. (Ahonen, 2022, 78.) Kasvattajan omassa lapsuudessa kasvatusta on saattanut olla negatiivista ja ei ole itse saanut lämmintä vuorovaikutusta omilta vanhemmiltaan, ja itsesäätelytaidot eivät ole päässeet välttämättä koskaan kehittymään hyväksi. Moni aikuinen harjoittelee itsesäätelytaitoja vielä aikuisenakin. 1800–1900-luvun kasvatustajattelun mukaan lasten tulee käyttäytyä ja lapsille

täytyy pitää tiukkaa kuria. Tällainen ajattelutapa ei ole poistunut kokonaan vaan edelleen nämä kasvatustavat ovat periytyneet sukupuolelta toiselle. Vaikka kasvatuskäytännöt ja niiden taustalla olevat arvot ovat muuttuneet hyvin paljon, ajautuu silti osa lapsista edelleen kielteiseen vuorovaikutukseen aikuisten kanssa. Onneksi kuitenkin ymmärrys positiivisen kasvatuksen merkityksestä on lisääntynyt valtavasti. (Ahonen, 2022, 67.)

Jokainen ammattikasvattaja jättää muistijälkiä työssä kohtaamiinsa lapsiin. Tapamme kohdata lapsi tai olla kohtaamatta, muodostaa lapselle kuvaa hänestä itsestään yksilönä mutta myös siitä, miten toisia ihmisiä tulee kohdella. Tutkimuksessani selvitän, miten positiivinen psykologia on läsnä tänä päivänä varhaiskasvatuksen arjessa ja millaisia näkemyksiä varhaiskasvattajilla on kohtaamisista lapsen kanssa haastavissa kasvatustilanteissa.

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tehtävänä oli selvittää, miten haastavat tilanteet näkyvät päiväkodissa ja miten kasvattajat kokevat haastavat tilanteet. Lisäksi tutkimuksen tehtävänä oli saada selville, miten positiivinen vuorovaikutus vaikuttaa haastavissa kasvatustilanteissa sekä mitkä tekijät ovat vaikuttamassa kasvattajan tapaan toimia haastavissa tilanteissa. Valitsin tutkimuskohteeksi päiväkodissa työskenteleviä varhaiskasvattajia.

Tehtäväni oli ymmärtää varhaiskasvattajien kokemuksia työssään. Tutkimus pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten lapsen positiivinen kohtaaminen vaikuttaa haastavissa kasvatustilanteissa?
2. Mitkä tekijät vaikuttavat kasvattajan toimintaan haastavissa kasvatustilanteissa?

4.2 Laadullinen tutkimus

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntaus, jossa pyritään ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti.

Laadullisella tutkimuksella on monia eri toteutustapoja ja menetelmiä. Näissä menetelmissä yhteisenä piirteenä korostuu muun muassa kohteen esiintymisympäristöön ja taustaan, kohteen tarkoitukseen ja merkitykseen, ilmaisuun ja kieleen liittyvät näkökulmat.

Menetelmällä tyypillisesti viitataan erilaisiin konkreettisiin tapoihin kerätä aineistoa tutkimusta varten. Kun halutaan selvittää, miten ihmiset kokevat tietyn ilmiön, laadullinen tutkimus on tähän sopiva. Tieteellinen tutkimuksen prosessi etenee asteittain. Tutkimuksen vaiheisiin kuuluu tutkimuksen ideointi, tutkimusaiheeseen perehtyminen, tutkimussuunnitelman tekeminen, aineistonkeruu ja analysointi sekä tutkimuksen raportointi. (Puusa, 2020, 9.)

Laadullista tutkimusta voidaan tehdä haastattelujen avulla, jossa keskustellaan käsillä olevasta aiheesta, asiakastarinoita hyödyntäen, kasvokkain tai verkossa järjestettävien pienryhmäkeskustelujen avulla, joissa osallistujat kertovat omia mielipiteitään, avoimien kyselytutkimuskysymysten avulla, jossa vastaaja voi ilmaista ajatuksiaan tai havainnoivalla tutkimuksella, jossa tuotetta tai palvelua käyttävien ihmisten toimintaa havainnoidaan.

Laadullisen aineiston kerääminen vaatii tarkkuutta ja eettisyyttä. Aineiston tulee olla luotettavasta lähteestä ja kerätty eettisesti kestäväällä tavalla. (Puusa, 2020, 11.)

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jonka piirteitä ovat kyselyn avoimet kysymykset, joiden avulla pyrin selvittämään haastateltavien näkemyksiä tutkittavasta asiasta. Tavoitteena on tutkimuksen aikana muodostuneiden tulkintojen ja ihmisten kuvaamien käsitysten ja kokemusten avulla saada lisää ymmärrystä tutkittavaan ilmiöön.

4.3 Teemahaastattelu aineistokeruumenetelmänä

Aineistonkeruumenetelmän valintaan vaikuttaa merkittävästi tutkimusongelma ja tutkijan käsitys todellisuudesta. Tässä tutkimuksessa käytin aineistonkeruumenetelmänä puolistrukturoituja yksilöhaastatteluja. Teemahaastattelu on keskustelunomainen tilanne, joka ei etene tarkkojen, yksityiskohtaisten, valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta vaan kohdentuu tiettyihin ennalta suunniteltuihin teemoihin. Teemahaastattelu on astetta strukturoidumpi kuin avoin haastattelu, sillä siinä on aiempien tutkimusten ja aihepiiriin tutustumisen pohjalta valmistellut aihepiirit, joissa liikutaan joustavasti ilman tiukkaa etenemisreittiä. Teemahaastattelussa on tarkoitus antaa vapaalle puheelle tilaa, vaikka teema onkin ennalta päätetty (Valli ym. 2015, 27–29.)

Aina kun ollaan tutkimusvuorovaikutuksessa, edellytetään tutkittavalta eettistä suostumusta osallistua tutkimukseen. Tutkimusvuorovaikutusta sisältyy haastatteluihin ja havainnointiin tai tutkimuksiin, joissa pyydetään täyttämään kyselykaavake, kirjoitusten laatimiseen, tietojen pyytämiseen tai lupien pyytämiseen heitä koskevien tietojen käyttöön. Tutkittavalle tulee kertoa riittävästi tietoja tutkimuksesta ja omista oikeuksistaan tutkittavana. Laadullisessa tutkimuksessa käsitellään yleisesti ottaen henkilötietoja ja niiden käsittelystä tiedottaminen on tietosuojalainsäädännön velvoite. Tutkittaville tulee kertoa kaikki ne asiat, joista tietosuojasetus vaatii kertomaan (Puusa ym., 2020, 197–198.)

Haastattelut on perinteisesti jaettu strukturoituihin ja strukturoimattomiin haastatteluihin. Strukturoidulla tarkoitetaan lomakehaastattelua, jossa on valmiit kysymykset ja vastausvaihtoehdot, jotka esitetään kaikille haastateltaville samanlaisina ja samassa järjestyksessä. Puolistrukturoidussa haastattelussa on jokin haastattelun näkökulma lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. Puolistrukturoiduista tunnetuin on teemahaastattelu, jossa käydään

läpi samat teemat, aihepiirit, mutta kysymysten järjestys ja muotoilu voivat vaihdella (Valli,2015, 29.)

4.4 Teemahaastattelun toteutus

Tutkimuksessani kohderyhmänä oli varhaiskasvattajat ja toteutin teemahaastattelun kasvokkain tai Teamsin välityksellä yksilöhaastatteluna. Varhaiskasvattajat olivat eri paikkakuntien varhaiskasvatusyksiköistä ja haastattelussa oli mukana lastenhoitajia sekä varhaiskasvatuksen opettajia. Haastateltavien taustat olivat moninaiset eli mukana oli hoitajia, jotka ovat olleet lastenhoitajina pitkään, lastenhoitajia, jotka opiskelevat varhaiskasvatuksen opettajaksi, varhaiskasvatuksen opettajana tällä hetkellä oleva sekä juuri eläkkeelle päässyt pitkäaikaisesti varhaiskasvatuksessa työskennellyt henkilö. Otantamäärä oli viisi (N=5) varhaiskasvattajaa. Tutkimuksessa en kerännyt henkilöistä henkilökohtaisia tietoja ja tutkittavat pysyivät anonyymeina. Kysyin tutkimukseen osallistuneilta luvan käyttää haastattelusta saatua tietoa tutkimuksessa sekä luvan äänittämiseen. Kerroin haastateltaville tutkimuksen tarkoituksesta ja siitä, että tutkimukseen ei tule kenenkään nimiä tai muita tunnistettavia tietoja ja poistan äänitteet litteroinnin jälkeen. Tulokset käsiteltiin luottamuksellisesti.

Käytin teemahaastattelussa lyhyitä muistiinpanoja. Tutkimushaastattelu rakentuu olennaisesti kysymysten ja vastausten varaan. Vastauksen jälkeen kysyjä yleensä kiittää vastauksen kuulluksi tai ymmärretyksi. Haastattelusekvenssin prototyyppi on kolmiosainen: haastattelija esittää kysymyksen, johon haastateltava vastaa ja tämän jälkeen haastattelija kiittää vastauksen. Oman kiittauksen jälkeen esitetään perusteita haastateltavan edellä esittämällä näkökannalle. (Ruusuvoori,2005, 29–31). Tein haastattelutilanteesta keskustelunomaisen niin, että kiittasin vastauksen ja kommentoin haastattelijan vastausta myötäilemällä ja esittämällä omia esimerkkejä tilanteista, jolloin aiheesta saatiin keskustelua aikaiseksi eikä haastattelua käyty vain kysymys-vastaus-periaatteella.

Pohtiessani sopivaa aineistonkeruumenetelmää työhöni mietin, miten saisin tutkimuskysymyksiini parhaiten vastauksia realistisesti ja monipuolisesti. Havainnointi olisi ollut menetelmänä toimiva, mutta koin haastavaksi saada kasvattajia osallistumaan tällaiseen ja on menetelmänä työläs. Kyselylomakkeella en saisi riittävän monipuolisesti aineistoa tutkimuskysymyksiini ja tutkittavan näkökulmia esille. Päädyin valitsemaan menetelmäksi

puolistrukturoidun teemahaastattelun toteutettuna yksilöille. Keskustelunomainen haastattelu tuntui myös mielestäni mieluisalta. Yksilöhaastatteluissa oli tarkoituksena saada aikaan keskustelua aiheesta ja esitin johdattelevia kysymyksiä, jotta sain vastaukset juuri niihin tutkimuskysymyksiin mitä tutkin. Keskustelua johdattelin seuraavilla kysymyksillä:

1. Mitä positiivinen kasvatus mielestänne tarkoittaa?
2. Millaiset kasvatustilanteet koet haastaviksi?
3. Miten kohtaat haastavasti käyttäytyvän lapsen?
4. Millaisia edistäviä tai haitallisia vaikutuksia huomaat eri keinoilla olevan?
5. Millaiset tekijät vaikuttavat omaan toimintatapaan haastavissa kasvatustilanteissa?
6. Millaisia vaikutuksia lapsen kohtaamiseen haastavissa tilanteissa on sillä, miten sinut on kasvatettu?

Äänitin haastattelut, jotta pystyin myöhemmin kirjoittamaan mitä on keskusteltu ja kysyin äänittämiseen luvan asianomaisilta. Äänitallenteen puhtaaksikirjoittamista kutsutaan litteroinniksi. Litterointi on keskeinen osa laadullisen aineiston haltuunottoa ja analyysiprosessia.

Haastatteluissa tutkittava on subjekti, jolla on mahdollisuus kertoa asioita vapaasti. Aineistokeruumenetelmänä haastattelun hyvänä puolena on joustavuus, sillä kysymyksen voi tarvittaessa kysyä uudestaan ja kysymykset voidaan kysyä haluamassani järjestyksessä. Tutkimuksen eettisyyden kannalta oli tärkeää, että kerroin tutkimuksen aiheesta ja kysymyksistä etukäteen haastateltaville. Toteutin haastattelut lokakuun aikana. Litteroin ja analysoin tutkimustulokset marraskuussa.

4.5 Aineiston analysointi

Haastattelun analyysi alkaa haastattelun litteroinnista, eli haastattelu muutetaan tekstiksi. Tekstiksi muutetut äänet muodostavat haastattelututkimuksen tutkimusaineiston. Litteroinnissa on mietittävä myös se, kuinka tarkasti haastattelu halutaan kirjoittaa puhtaaksi. Se, kuinka tarkasti haastattelu tulee kirjoittaa puhtaaksi, riippuu tutkimusongelmasta ja siitä, miten kieleen suhtaudutaan. (Hyvärinen, 2017, 427–429.) Aineiston analyysimenetelmänä käytin tässä tutkimuksessa teorialähtöistä sisällönanalyysia. Aloitin analyysin kuuntelemalla jokaisen haastattelun äänitallenteen ja kirjoitin ne tekstiksi. Litterointi on tehty sanatarkasti,

mutta ylimääräiset, tutkimuksen olemuksen kannalta merkityksettömät tauot, katkokset, äännähdykset ja täytesanat on jätetty tutkimusraportoinnista pois. Haastattelut olivat kestoaltaan 20-30 minuuttia eli yhteensä 115 minuuttia. Litteroitua tekstiä tuli 20 sivua. Litteroin kaikki tutkimuksen osalta oleelliset asiat eli litterointi oli tiivistä. Sitaatteihin koodasin haastateltavat numeroilla, jotta haastattelut voidaan käsitellä anonymisti.

Tulosten raportoinnissa käytin sisällönanalyysia. Sisällönanalyysia voidaan käyttää kirjoitettujen tekstien, haastattelujen, nauhoitetun puheen sekä tekstiä, ääntä ja kuvaa sisältävien aineistojen analyysiin. Sisällönanalyysissä voidaan käyttää joko aineistolähtöistä eli induktiivista tai teorialähtöistä eli deduktiivista lähestymistapaa. (Puusa, 2020, 184.) Käytin teorialähtöistä lähestymistapaa, sillä aiheesta on riittävästi aikaisempaa tutkimustietoa ja halusin tutkimuksella tuoda vahvistusta jo olemassa olevan teoriaan. Tarkastelin aineistoa teorian tarjoaman kehikon kautta ja tutkimuksessani sovelsin olemassa olevaa teoriaa aineiston avulla. Teoreettisesta viitekehyksestä nousseet käsitteet auttoivat jäsentämään ja hahmottamaan hankittua materiaalia. Tutkimustulokset kävin läpi teemoittelun avulla erotellen aihealueet toisistaan. Haastattelukysymykset olin ennalta pohtinut yhteensopiviksi teoreettisen viitekehyksen kanssa ja kysymyksistä muodostui valmiiksi teemat, joiden kautta oli helpompi analysoida tuloksia. Kysymyksistä nousseet teemat olivat positiivinen vuorovaikutus, haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen, keinot haastavien tilanteiden kohtaamiseen, vuorovaikutuksen merkitys ja vuorovaikutustapaan vaikuttavat tekijät. Kysymyksistä muodostuneen teemoittelun avulla kokonaisuudesta saatiin selkeä ja johdonmukainen.

4.6 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuus voidaan kiteyttää kolmeen käsitteeseen, jotka ovat uskottavuus, luotettavuus ja eettisyys. Uskottavuudella viitataan siihen, miten uskottavasti tutkimuksen toteuttaa niin, että tutkimusta lukevat voivat uskoa lukemaansa ja luottavat asianmukaiseen aineiston keräämiseen ja huolelliseen analysointiin. Tutkijan on myös varmistettava vastaako tutkijan omat tulkinnat tutkittavien kertomia käsityksiä. Tällöin tulkinnat eivät ole ristiriidassa tutkittavien käsitysten kanssa. Tutkimuksen tuloksia verrataan olemassa olevaan tutkimustietoon, mikä lisää tutkimuksen uskottavuutta. Tutkimuksen luotettavuudella viitataan usein tutkimuksen johdonmukaisuuteen ja toistettavuuteen. Tutkijan on vakuutettava lukijat ammattitaidostaan ja että tutkimukseen on käytetty perusteltuja ja

oikeanlaisia lähestymistapoja ja menetelmiä tutkimusongelman ratkaisemiseen. (Puusa ym., 2020, 175.) Tässä tutkimuksessa uskottavuus ja luotettavuus ovat ne kriteerit, joita arvioin. Tutkimukseni luotettavuus perustuu siihen, että tutkimustuloksia verrataan teoreettiseen viitekehykseen. Luotettavuutta lisää myös se, että aineisto on koottu sieltä missä haastavia tilanteita syntyy eli varhaiskasvatuksesta.

Osallistumispäätökseen vaikuttaa se, mitä osallistuminen tutkimukseen konkreettisesti tarkoittaa. Siksi tutkittaville on kerrottava, onko kyseessä kertaluonteinen aineistonkeruu, edellyttääkö osallistuminen kirjoittamista, vapaamuotoista keskustelua tai valmiiden vastausvaihtoehtojen valitsemista. Tutkittavalle on myös kerrottava, edellyttääkö osallistuminen tutkimukseen keskustelua puhelimessa, tutkijan kohtaamisesta kahden kesken tai ryhmässä. Käytettävistä tallennevälineistä on myös kerrottava ennen tutkimukseen osallistumista. (Kuula, 2006, 106.) Annoin haastateltaville mahdollisuuden valita, haluavatko he haastattelun kasvotusten vai Teamsin välityksellä. Haastateltavat saivat myös kysymykset etukäteen pohdittavaksi. Usein haastattelut saattavat jännittää ja mikäli kysymykset tulevat ilman valmistautumista, voi haastateltava kokea tilanteen epämukavaksi ja kysymykseen ei saa välttämättä riittävästi vastauksia, kun haastateltava ei ole saanut asiaa etukäteen pohtia.

Haastattelujen keräämisessä ja analysoinnissa käsitellään lähes poikkeuksetta henkilötietoja, joten sen vuoksi keskeisin haastattelututkimukseen sovellettava laki on henkilötietolaki (1999/523). Henkilötietolain mukaan haastateltavan suostumus tietojensa käsittelyyn on pätevä tutkimuksessa ainoastaan, mikäli se on vapaaehtoista, yksilöityä ja perustuu riittävään tietoon. Aineistoa voi kerätä ja käyttää tutkimuksessa silloin, kun se on tarkoituksenmukaista, suunniteltua ja asiallisesti perusteltua. Eettisissä periaatteissa korostetaan tutkittavan itsemääräämisoikeutta, johon sisältyy haastateltavan vapaaehtoisuus haastatteluun osallistumiseen. Haastateltavan ei tarvitse vastata kaikkiin tutkijan esittämiin kysymyksiin ja voi keskeyttää halutessaan haastattelun. (Hyvärinen, 2017, 414–415.)

5 Tutkimustulokset

Tässä luvussa esittelen aineistosta keräämiäni tuloksia varhaiskasvattajien kokemuksista lapsen kohtaamisesta haastavissa kasvatustilanteissa päiväkodissa. Esittelen haastateltavien vastaukset tutkimuskysymyksiini käyden vastaukset läpi teemoittain.

5.1 Positiivinen ja lämmin vuorovaikutus

Varhaiskasvattajat olivat hyvin yksimielisiä siitä, mitä positiivinen ja lämmin vuorovaikutus on ja mikä merkitys sillä on haastavissa kasvatustilanteissa. Varhaiskasvattajat kokivat, että positiivinen kasvatus on sitä, että keskitytään hyviin asioihin eikä virheisiin. Läsnäoloa pidettiin hyvin tärkeänä, lapsen sensitiivistä kohtaamista ja sitä, että lasta kuunnellaan.

”Se on sitä et ollaan läsnä lasten kanssa. Mä kuuntelen lasta ja keskityn siihen tilanteeseen ja oon sensitiivinen. Kaikki eleet ja ilmeet on myös tärkeitä siinä tilanteessa.” H5

”Lapselle on tärkeätä antaa paljon positiivista palautetta, kehuu pienistäkin ja huomioida niitä onnistumisia ja aina löytää kuitenkin jotain positiivista ja nähdä se hyvä.” H3

”Sitä että sä oot läsnäoleva ja aidosti kiinnostunut, koska kyllähän se näkyy jos sä teeskentelet olevasi kiinnostunut tai teeskentelet läsnäoloa vaikket ole. Ja positiivisuus on myös sitä et ku moni hakee sillä negatiivisella huomiota et jos se ei oo mikään sellanen mihin just nyt tarttis puuttuu ni sit vähän niinku ignooraa sen negatiivisuuden ja koittaa kääntää sen niin et koittaa kiinnittää sen lapsen huomion johonkin muualle et mennään vaikka katsomaan tai tekemään jotain niin se mielenkiinto herää ja se negatiivinen käyttäytyminen jää.” H4

On kuitenkin tärkeää säilyttää aikuisen auktoriteetti, positiivinen kasvatus ei tarkoita, etteikö silti olisi jämäkkä, mutta ei saa olla liian jyräävä. Rajoja asetetaan lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden vuoksi. Tärkeää rajojen asettamisessa on myös kasvattajan rauhallisuus.

”Tuntuu et jotkut lapset vaan jatkaa ja jatkaa ja kokeilee rajoja ja tietynlaista jämäkkyyttä pitää kyl kuitenkin olla ja lapselle pitää pystyy myös sanoo miten asiat on ilman et hermostuu.” H2

5.2 Haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvattajat pitivät lapsen aggressiivista käytöstä eniten haastavana arjessa.

Aggressiivisuus mainittiin jokaisessa haastattelussa. Aggressiiviseksi koettiin tilanteet, jossa lapsi puree ja lyö ja se kohdistuu toisiin lapsiin, aikuisiin tai tavaroihin. Haastavana pidettiin tilanteita, jotka menevät niin pitkälle, että lasta joudutaan rajaamaan.

”Väkivaltaisuus on kyl semmonen, ne on tosi vaarallisia. Ei mikään semmonen et lapsi vaan kiukuttelee jostain asiasta vaan ne aggressiiviset tilanteet, jossa purraa tai lyödään niin ne on kyl ehdottomasti kaikkein haastavimpia.” H2

”Kun lapsi on fyysisesti tosi aggressiivinen ja se kohdistuu johonkin toiseen lapseen, aikuiseen tai tavaroihin. Et siin on oikeesti se vaara et toiseen sattuu.” H3

”Ehkä suurimpana on se jos lapsi saa suuret raivarit ja jos se menee siihen et joutuu rajaamaan lasta niin, ettei se satuta itseään tai muita tai riko mitään tavaroita.” H4

Kasvattajien yhteneväiset toimintatavat ja tilanteiden ennakointi sekä suuret lapsiryhmät koettiin haastaviksi. Arki suuressa lapsiryhmässä tekee kasvattajasta herkästi kiireisen, jolloin lapsen tarpeisiin ja tunteisiin vastataan tahtomattaan negatiivisesti. Mikäli aikuiset eivät ole samalla aaltopituudella ja johdonmukaisia, lapset käyttävät tilanteen usein hyväksi. Aikuisten oma toiminta koettiin myös vaikuttavan siirtymätilanteiden sujuvuuteen ja siten haastavien tilanteiden ilmaantumiseen.

”Se että on kauheen suuret ryhmät, paljon lapsia samaan aikaan eikä oo ennakoitu sitä tilannetta ja toiset kasvattajat on siinä eri aaltopituudella. Jos mä ite oon kiireinen niin reagoin herkemmin lapsen käytökseen negatiivisimmin. Jos lapsiakin on paljon siinä tilanteessa ja oot yksin siinä ni rupee tulee sellanen olo et on vaikee pysyy positiivisena. Ja kyl se niin on et määrätyt lapset osaa käyttää sitä et saa toisen ärsyntyymään ja sit harmittaa, kun ei pysty pysymään rauhallisena.” H1

”Tilanteet, joissa kasvattajat ei oo johdonmukaisia. Esimerkiks jos lähdetään ulos niin herkästi aikuiset itse tekee tilanteesta hektisen ja kiireisen.” H5

Lapsenkielen kehityksen vaikeudet mainittiin myös tutkimuksessa kerran. Mikäli lapsi ei koe tulevansa kuulluksi ja nähdyksi puheenkehityksen vaikeuksien vuoksi, se voi ilmetä lapsessa haastavana käyttäytymisenä. Kasvattaja ei välttämättä aina ymmärrä mitä lapsi yrittää kertoa ja näkee tilanteessa vain sen negatiivisen puolen, jolloin lapsi haastaa kasvattajaa käytöksellään.

”Sellaset kun lapsi haluaa jotain ja kiukuttelee ja jos meil ei oo sitä yhteistä vuorovaikutustaitoo, eli lapsi ei vaikka puhu ja sit se tilanne menee heti 0-100 etkä sä tiää mistä se lähti ja sun pitää selvittää se tilanne. Mun mielestä ne on just haastavimpia ettei lapsi osaa kertoa ja pitää ite selvittää.” H5

Päiväkotiarki on myös lapselle hyvin kuormittavaa, joka voi näkyä lapsessa haastavana käytöksenä. Kuormittuneena pienetkin asiat tuntuvat lapsesta suurelta. Lapsella voi olla myös jokin neurobiologinen syy kuormituksen takana kuten esimerkiksi ADHD tai autismikirjonhäiriö.

”Se et lapsi on kuormittunut ja vaiks sä oot ollu siin tilanteessa alusta asti ja asia on ihan pikku juttu, mutta se mihin lapsi reagoi on iso juttu ja sit sun pitää selvittää se, esimerkiks kuormitus on jo suurta tai jotkut aistijutut ja ne ei oookkaan mulle näkyvii juttui ni ne on kans tosi haastavia.” H5

5.3 Keinot haastavien tilanteiden kohtaamiseen

Haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyä pidettiin yhtenä tärkeimpänä keinona. Aikuisten on tärkeää pohtia ennakkoon jo haastavia tilanteita ja miten toimitaan niissä tilanteissa. Jos tiedetään, että joillain lapsilla on aggressiivisuutta, on tärkeää, että aikuinen on läsnä tilanteissa.

”Aina yritän et pystyis tilanteen katkasee ennen kun se pääsee niin pahaks, eli ne lapset joiden tietää et on mahdollista käyttäytyä aggressiivisesti ni niitä seurataan tosi paljon tarkemmin ja pidetään enemmän mukana siinä aikuisen kanssa ettei jätetä mihinkään ja koitetaan ennakoita niitä mahdollisimman paljon.” H2

Varhaiskasvattajien vastauksissa korostui useaan kertaan lapsen kuunteleminen, tunteiden sanoittaminen, kanssasäätely, lapsen rauhoittaminen tilanteessa sekä sitä, että kasvattaja itse

pysyy tilanteissa rauhallisena. Ratkaisukeskeisyys liittyi myös haastateltavien puheessa usein haastaviin kasvatustilanteisiin. Tilanteissa kuitenkin usein on muuttuvia tekijöitä, jotka vaikuttavat haastavaan tilanteeseen.

”Siin kohtaa ei kannata alkaa sättimään vaan kuunnella ja rauhotella sitä lasta ja sit vasta kun lapsi on rauhoittunut ni keskustellaan siitä asiasta eikä mee siihen lapsen tunnetilaan mut kuitenkin niin et sanottaa sitä lapsen tunnetta. Tiedän että näin pitäisi toimia mut sit kun tulee näitä häiriötekijöitä siihen et sit täytyis mennä itse pois tilanteesta ja pyytää toista hoitamaan tilanteen jos ei itse pysty. Sillon se tilanne eskaloituu jos ite ei pysty hoitamaan tilannetta rauhassa. Se on just tää kiire ja suuret lapsiryhmät ni sillon niitä tilanteita tulee kun ei oo ennakoitu.” H1

”Tärkeätä olla tilanteessa rauhallinen mutta määrätietoinen. Aina ei tietysti pysty pysymään rauhallisena jos esimerkiks sama tilanne toistuu useammin päivän aikana et käyttäytyy haastavasti tai lapsi lyö toista kerta toisensa jälkeen ja pitäis pysyy ite rauhallisena mut ei aina pysty ja sit unohtuu ettei saa huutaa tai kieltää mut helposti tulee sieltä et sä oikeasti lopetat.” H2

”Yrittää itse pysyä rauhallisena ja muistaa että kyseessä on kuitenkin lapsi, joka ei mitenkään pysty samalla tavalla toimimaan kuin aikuinen. Tärkeätä on osoittaa, että minä olen sinua varten, pysyy rauhallisena ja yritetään ensin rauhoittaa tilanne ja purkaa sitä tilannetta sen jälkeen kun ollaan rauhotuttu.” H3

Haastateltavat pitivät ratkaisukeskeistä lähestymistapaa tärkeänä, jolloin lapsi oppii syy-seuraussuhteita. Tilanteiden selvittämiseen on varattava riittävästi aikaa, jotta tilannetta voi käydä rauhassa kahden kesken läpi. Varhaiskasvattajat pitivät myös tärkeänä kuunnella lapsen näkemys tilanteesta eli selvittää koko tilanne alusta lähtien. Koettiin, että kiireessä tilanteita ei ehdi käydä läpi alusta alkaen ja lapsi ei tule kuulluksi ja nähdyksi.

”Asiat selvitetään puhumalla ja käydään läpi ja selvitetään mitä on tapahtunut ja ymmärtääkö lapsi itse mitä on tehnyt eli onks hän vahingossa lyönyt tai annetaan mahdollisuus kertoa tilanteesta.” H2

”Kun menee siihen tilanteeseen ni yrittää kuunnella ja selvittää mitä on tapahtunut ja ensin koittaa saada lapsi rauhottumaan. Positiivisesti ja kuuntelee sen lapsen kannan, jos lapsi pystyy sen kertomaan. Jos esimerkiksi on ollu joku tappelu ni ei takerru siihen mitä sä oot nähny vaan selvität mitä siel tilanteen takana on.” H5

”Asioihin käytetään tarpeeks aikaa, esimerkiksi jos on tilanne missä pitää kieltää ni ei käytetä pelkkää kieltämistä vaan tarjotaan parempaa tapaa toimia, eikä kielletä niinkään. Käytetään aikaa siihen tilanteen selvittämiseen. Sensitiivinen aikuinen kuuntelee ja keskittyy siihen lapseen, vaikka aikuinen tekisi omia hommia niin on siinä tarvittaessa ja on siinä lapsen apuna ja jaksaa kuunnella ja olla kiinnostunut lapsen asioista.” H2

Avun pyytäminen haastavissa kasvatustilanteissa mainittiin myös kahdesti (N=2). Avun pyytäminen ja saaminen on hyvin tärkeää varhaiskasvatuksessa ja etenkin silloin, kun haastavissa tilanteissa tuntuu, ettei itse kykene tilannetta hoitamaan tai tarvitaan apuja hoitamaan muut lapset sillä aikaa, kun haastava tilanne saadaan hallintaan.

”Sit usein käy niin että jos mä nyt jään tän lapsen kanssa hoitaa tätä tilannetta ni jossain ympärillä tapahtuu jotain muuta ni on tärkeetä et siinä pyydetään toista aikuista tilanteeseen hoitamaan niitä muita ympärillä olevia lapsia, jotta voi keskittyä hoitamaan tilannetta rauhassa lapsen kanssa. Monesti sitä koittaa liian pitkään ite sinnitellä siinä tilanteessa ilman apua.” H1

Kun lapsen tuntee ja tietää, miten lapsi toimii tietyissä tilanteissa, opitaan vastaamaan lapsen tarpeisiin ja mitkä asiat toimivat haastavissa tilanteissa parhaiten. On huomioitava, että esimerkiksi kaikki lapset eivät tykkää kosketuksesta. Jokaisella lapsella on omat keinot, mikä tilanteissa auttaa ja vaatii aikuiselta sensitiivisyyttä ja lapsen tuntemusta. On myös hyvin tärkeää, ettei lasta jätetä tilanteeseen yksin.

”Kun on luonut jo luottamuksellisen suhteen siihen lapseen et jos lapsi on tosi aggressiivinen ni lapselle on tärkeä antaa sitä tilaa et kun sä tunnet sen lapsen ni sä tiität miten kohdata se lapsi, esimerkiksi kaikki ei tykkää kosketuksesta. Tärkeetä on, ettei jätä sitä lasta yksin sen tilanteen kanssa missään vaiheessa.” H3

Varhaiskasvattajat olivat yksimielisiä siitä, että lapsen positiivisella ja lämpimällä kohtaamisella voidaan vaikuttaa siihen, miten haastava tilanne saadaan rakentavasti hoidettua.

Lapsen tunnetilaan ei saa mennä itse mukaan, vaan aikuisen rauhoittavalla läsnäololla ja tunteen kanssasäätelyllä tilanne saadaan helpommin ja nopeammin ratkaistua.

”Jos mä meen siihen lapsen tunnetilaan mukaan ja hermostun niin ei siitä tuu yhtään mitään. Sillon ei pysty rauhoittaa lasta jos ite hermostuu. Sillon kun hoidan tilanteen rauhallisesti ni se tilanne menee paljon paremmin ohi ja kannattaa mennä vähän syrjään lapsen kanssa niin siinä ei oo liikaa häiriötekijöitä. Lapsi rauhoittuu nopeammin sillon. Oma käytös on ratkaiseva siinä että miten pysyt rauhallisena ni kyl se rauhoittaa sitä lasta ja tilannetta.” H1

”Siinä tilanteessa on hyvin paljon muuttujia kuten ympäristötekijät. Jos siin on paljon kaikkee muuta ympärillä tai siihen tulee joku muu aikuinen, joka toimii ihan päinvastaisella tavalla kuin sinä, mut kyl on huomannu sen että lapsi jolla on haasteita ja on kohdattu niin että taas toi tekee noin ja noin, ja ite antaa pitkin matkaa sitä positiivista palautetta ni kyl sen lapsen käytöksessä on nähnyt sen muutoksen.” H3

”Jos menee heti siihen tilanteeseen niin et kuuntelet häntä ja oot oikeesti kiinnostunut, ni kyl se tilanne heti raukee paljon nopeemmin. Jos menee komentamiseen ja kertomaan sitä omaa näkökulmaa, se yleensä yltyy ja pahenee vaan ja lapsi on jo raivon partaalla. Kun menee siihen tilanteeseen rauhassa, ottaa syyiin ja haluaa ni kyl se rauhoittaa sitä tilannetta ku mä oon rauhallinen.” H5

5.4 Vuorovaikutustapaan vaikuttavat tekijät

Varhaiskasvattajat kokivat varhaiskasvatuksessa kuormittavina suuret lapsiryhmät, kiireen ja epäselvät tilanteet arjessa. Oma jaksaminen ja kuormittuminen niin töissä kuin omat henkilökohtaiset asiat vaikuttavat tapaan toimia lasten kanssa. Varhaiskasvattajista neljä (N=4) pitivät omia henkilökohtaisia asioita, kuormittavaa elämäntilannetta ja väsymystä suurimpina tekijöinä siihen, miten kohtaa lapsen haastavissa kasvatustilanteissa.

”Jos sä ite oot herkimmillään kans ja ajatukset on jossain muualla ni on vaikeeta myös sillon hoitaa niitä tilanteita.” H1

“Jaksaminen vaikei saisi vaikuttaa. Kyl se vaikuttaa jos sä oot väsyny ni on vaikeempaa niit tilanteita käsitellä mut sit sekin et onks se tilanne toistunut, millasii asioita sä oot jo tilanteeseen koittanut ja sit tietty tieto, et jos lapsel on joku minkä takia hän käyttäytyy niin.” H2

“Oma kuormittava elämäntilanne tai jos on nukkunut vähän eli semmoset ulkopuoliset tekijät.” H3

Omat tunnekokemukset mainittiin myös vaikuttavan vuorovaikutustapaan. Monien lapsuudessa ei saanut näyttää tunteita eikä suvaittu huonoa käytöstä, joka vaikuttaa aikuisena siihen, miten itse reagoi haastaviin tilanteisiin ja säätelee omia tunnetilojaan.

“Omat kokemukset ja tunteet. Ennenvanhaan oli myös se ettei saanu näyttää mitään huonoo käytöstä ja myös nykypäivänä joutuu käymään vanhempien kanssa niit tilanteita läpi ni huomaa et vanhemmillekin on vaikee käsitellä niit tunteita. Sit jos tiimissä ei pystytä vetämään samaa linjaa.” H4

Yhteneväiset toimintatavat arjessa ovat tärkeitä ja että kasvattajat tietävät roolinsa ja toimii sovittujen toimintatapojen mukaisesti. Epäselvät tilanteet ja johdonmukaisuuden puute mainittiin kahdesti (N=2) vuorovaikutukseen vaikuttavina tekijöinä.

”Muiden kasvattajien rooli ja millanen se ryhmädynamiikka on ja jos toinen ottaa ne tilanteet eri tavalla ni kyl se vaikeuttaa sitä omaakin tapaa toimia et kaikilla kasvattajilla pitäis olla yhteneväiset tavat toimia niissä tilanteissa.” H1

”Sit se tilanne et jos siin on joku siirtymätilanne eli kiire ja lukkiutuu siihen ku tietää et nyt on pakko siirtyä. Jos tilantees on monta aikuista ja menee siihen et kaikki ohjeistaa ni ei pysty keskittyä siihen mitä tekee.” H5

Haastateltavat pitivät tärkeinä tekijöinä positiivisessa kohtaamisessa kiireettömät tilanteet, positiivisen ilmapiirin ja hyvä yhteishenki tiimissä. Hyvät välit niin tiimikaverihin kuin vanhempiin mainittiin tärkeinä vaikuttajina hyvään ja positiiviseen mielialaan ja asenteeseen. Lasta ei pidä nähdä vaikeana, vaan mennä tilanteeseen rauhallisesti ja positiivisella mielellä.

”Jos lapsia on vähän pienryhmissä, kiireetön tilanne, hyvät työkaverit ja positiivinen ilmapiiri” H5

”Positiiviseen kohtaamiseen vaikuttaa hyvä yhteishenki, jolloin pystyy enemmän panostaa ja on hyvä mielentila. Hyvä suhde vanhempiin vaikuttaa myös eikä ole omia stressitilanteita ja on hyvä fiilis itsellä. Tilanteeseen pitää mennä sellasella positiivisella asentella ja pitää

mennä siihen lapsen tunnetilaan ja selvittää rauhassa mitä tilanteessa on tapahtunut eikä nähdä lasta vain vaikeena ja haastavana.” H1

Varhaiskasvattajista neljä (N=4) koki, että omien vanhempien kasvatustapa on vaikuttanut siihen, miten itse kasvattaa lapsia. Ennen vanhaan ei saanut tunteita näyttää ja lapsen piti kuuliaisesti totella vanhempia. Huonoa käytöstä ei suvaittu. Tällaiset kokemukset jättävät pysyviä jälkiä ja vaikuttaa siihen, miten itse kasvattaa lapsia.

”Sillon kun ite oon ollut lapsi ni silloin oli se et lapset on hiljaa ja kuuntelee, ne ei saa näkyä ja kuulua. Itsetunto mollattiin et sitä ei oo yhtään. Omalla isälläkin oli se kasvatuskäsitys ettei omaa lasta voi kehua kun se on sama kun itseään kehuisi. Sillon kun on oma itsetunto huono ni silloin on vaikeempaa lapselle opettaa toisin et sitä on saanut oikeen opetella. Kyl sen huomaa et mun ikäsillä työntekijöillä on se sama kasvatustyyli kun itellä ja sit ku nuoremmat tuli ni niil on ihan erilainen kasvatustapa. Kyl sitä on omien lasten kautta ja lastenhoitotyön kautta oppinut toisenlaista tapaa kasvattaa mut kyl sen eteen on saanut työtä tehdä. Nyt sitä vasta alkaa huomaamaan ku oon näin vanha et rupee eri tavalla ymmärtää näitä et silloin kun olin sun ikäinen ni mä olin ihan et en mä osaa mitään kasvattaa.” H1

”Mä oon 80-luvun lapsi, millon ei oo mitään tunnekasvatusta tunnettu ja siihen aikaan on kasvatettu niin ettei negatiivisia tunteita oo saanut näyttää yleisellä tasolla ja kyl sen tietää et itelle on edelleen vaikeee näyttää ja puhuu tunteista ja mä oon sitä aina sanonu miten kuitenkin siinä työssä sä pystyt niiden lasten kans sitä tunnekasvatusta käymään läpi ja samaan aikaan tiedostat et mä ite en pysty tähän, koska olen kasvatettu 80-luvun tyyliin. Mut sit ku sen tiedostaa ni sitä pystyy työstämään ja pystyy myös välttämään sen oman voimakkaan reagoinnin tilanteissa.” H3

”Kyl huomaa et omassa lapsuudessa ei oo niistä omista tunteista puhuttu ja niit tilanteita ei oo lähetty käymään läpi tunteitten kautta ni sit huomaa et on ite joutunut opettelemaan et täs on se tunne, ei se tilanne. Sit se huutaminen et sitä ennen huudettiin kauheesti ja sit se on herkästi itelläki se et reagoit huutamalla. Se on ollu enemmän sellasta sulkeutunutta, ettei niit tilanteita oo käyty läpi.” H5

Omat lapsuudenkokemukset voivat vaikuttaa myös päinvastoin. Yksi (N=1) haastateltavista koki myös toimivansa eri tavoin, mitä omassa lapsuudessa.

”Meil ei oo lapsena keskusteltu mistään asioista et jos mäkin nuorena tein jotain niin ei sitä käyty läpi mitenkään. Mun mielestä keskustelu on tosi tärkeä ihan kaiken ikästen lasten kanssa.” H2

Koulutuksen vaikutus ajattelutapaan mainittiin haastattelussa kahdesti (N=2). Kun on tietoa lapsen kehityksestä, tarpeista ja positiivisen ja lämpimän vuorovaikutuksen merkityksestä, vaikuttaa se tapaan kohdata lapsi haastavissa kasvatustilanteissa.

”Koulutus on paljon muuttanut ajatteluani, erityisesti psykologian kurssi ja temperamentti-asiat on vaikuttanut kasvatustapaan” H2

6 Johtopäätökset

Tutkimuksessani tarkastelin sitä, miten positiivinen ja lämmin vuorovaikutus vaikuttaa haastavissa kasvatustilanteissa ja mitkä tekijät ovat vaikuttamassa tapaan kohdata lapsia. Teemahaastattelun kysymysten analysointi tuotti vastaukset tutkimuskysymyksiini. Seligmanin (2008) positiivisen psykologian mukaan positiivinen vuorovaikutus on olennainen tekijä lapsen hyvinvoinnin edistämisessä ja lapsen kasvun tukemisessa. Tulokseni osoittivat, että lapsen positiivinen ja lämmin kohtaaminen haastavissa tilanteissa on merkittävää haastavan tilanteen ratkaisemisessa ja siinä, miten hankalat tilanteet menevät ohi. Varhaiskasvattajilla oli selkeä ja yhtenäinen ajatus siitä, mitä positiivinen vuorovaikutus on ja millaiset tavat toimivat lapsen kanssa haastavissa tilanteissa parhaiten.

Tutkimuksessani lapsen aggressiivisuus koettiin haastavan eniten varhaiskasvattajia. Pulkkinen (2023) tutkimuksen mukaan lapsen käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa varhaisessa vaiheessa tarjoamalla tukea ja opettamalla toimivia tapoja käsitellä tunteita. Tutkimukseni tulokset vahvistavat Pulkkinen teoriaa ja osoittavat, että lapsen kuunteleminen, lapsen tunteiden sanoittaminen, kanssasäätely ja aikuisen oma rauhallisuus ovat hyvin tärkeitä haastavissa tilanteissa. Sensitiivinen kasvattaja ei näe lasta ongelmallisena vaan osaa nähdä haastavan käyttäytymisen taakse, mitä tekijöitä on lapsen käytöksen takana ja auttaa lasta pääsemään tilanteen yli. Kun lapsi tulee tilanteessa kuulluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi, hän pystyy keskustelemaan tilanteesta, olemaan vastaanottavainen aikuisen avulle ja pohtimaan yhdessä aikuisen kanssa, miten jatkossa voisi tilanteessa toimia ja miten voidaan ehkäistä tilanteen syntymistä uudelleen.

Aro (2013) painottaa tutkimuksessaan ennakoinnin tärkeyttä itsesäätelytaitojen tukemiseen. Ennakointi selkeyttää ja vähentää epävarmuutta sekä vähentää lapsen impulsiivista käyttäytymistä. Tutkimuksessani arjen ennakoimattomuus, kasvattajien eriävät toimintatavat ja suuret lapsiryhmät olivat myös varhaiskasvattajien mielestä usein haastavien tilanteiden taustalla. Arjen ennakoinnilla ja varhaiskasvattajien yhteneväisillä toimintatavoilla arjessa ja lasten kanssa toimiessa voidaan vaikuttaa ensinnäkin siihen, miten selkeää ja aistiärsykeetöntä ympäristö on ja siten voidaan ehkäistä haastavien tilanteiden syntymistä. Toiseksi ennakointi ja aikuisten johdonmukainen ja yhteneväinen tapa toimia vaikuttaa aikuisten hyvinvointiin ja mielialaan ja sitä kautta kiireettömään ja lämpimään kohtaamiseen lapsen kanssa. Aikuisten selkeät roolit ja yhdessä sovitut säännöt sekä johdonmukaisuus luo

lapselle turvallisuuden tunnetta ja vähentää haastavaa käyttäytymistä. Tiimin aikuisten väliset hyvät suhteet ja ajatus siitä, että apua voi aina pyytää silloin kun sitä tarvitsee, luo aikuisiin ja koko ryhmään positiivisuutta ja hyvän ilmapiirin.

Ahosen (2017) teoksen mukaan omilla lapsuudenkokemuksilla on suuri vaikutus siihen, miten aikuiset suhtautuvat lapseen, miten he itse toimivat kasvattaessaan lapsia ja kuinka he hallitsevat tunteitaan sekä reagoivat haastavissa kasvatustilanteissa. Lapsuuden aikaiset kokemukset huonosta kohtelusta voivat vaikuttaa aikuisen käyttäytymiseen. Näillä kokemuksilla on pitkäkestoisia vaikutuksia. Haastatteluissa yksi merkittävimmistä vuorovaikutustapaan vaikuttavista tekijöistä nostettiin omat tunnekokemukset. Kaikki varhaiskasvattajat kokivat lapsuuden kasvatuksella olevan hyvin paljon merkitystä siihen, miten kohtaa lapsen haastavissa tilanteissa ja miten pystyy tilanteissa säätämään omia tunneimpulsseja. Varhaiskasvattajat ovat eläneet sitä lapsuusaikaa, kun tunteita ei saanut näyttää ja lapsilta odotettiin hyvää käyttäytymistä tai siitä rankaistiin. Voidaan siis todeta, että sillä, miten lapsen kanssa on vuorovaikutuksessa ja miten lapsen tunteet on kohdattu lapsuudessa, on suuri vaikutus aikuisuuteen asti. Herkästi omia tapojaan ja tunnesäätelytaitojaan siirtää tiedostamattaan omalle lapselleen ja tämä voi jo olla yksi syy sille, miksi lapsen tunnesäätelyssä on haasteita ja miksi aggressiivisuutta ilmenee. Vanhemmilla ei usein ole myös tietoa ja taitoa siitä, miten tunteita kanssasäädetään ja sanoitetaan, kun siitä ei ole kokemusta. Haastateltavista varhaiskasvattajista muutama mainitsi koulutuksesta saadun tiedon ja opin vaikuttavan siihen, miten kykenee omista tunnesäätelyvaikeuksista huolimatta hoitamaan varhaiskasvatuksessa tilanteen toisin, miten itselle on opetettu lapsena. Töissä koettiin myös pystyvän paremmin pysymään tilanteissa rauhallisina kuin kotona, sillä silloin on enemmän tunteet mukana.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys saa tutkimuksestani vahvistusta siihen, että tilanteiden ennakkoinnilla, ympäristöön vaikuttavilla tekijöillä sekä positiivisella ja lämpimällä vuorovaikutuksella voidaan vahvasti vaikuttaa haastavien kasvatustilanteiden ilmenemiseen, tilanteiden kestoon ja lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja kehitykseen.

7 Pohdinta

Tutkimukseni tulokset tukevat aikaisempaa Seligmanin (2008) tutkimusta siitä, että positiivisella vuorovaikutuksella on suuri merkitys kohtaamisissa lasten kanssa. Tulosten mukaan tieto ja saatu oppi siitä, miten haastavissa tilanteissa tulisi toimia vaikuttaa vahvasti omaan tapaan toimia lasten kanssa. Haastateltavien ikähaarukka oli melko suuri ja iän tuomista eroavaisuuksista pystyi huomaamaan, että mitä vanhemman sukupolven kasvattaja oli, sitä syvemmin on juurtunut vanhan ajan kasvatustyyliin. Nuoremmat kasvattajat olivat vielä enemmän tietoisia positiivisesta vuorovaikutuksesta ja haastaviin kasvatustilanteisiin johtaneista syistä ja ratkaisukeskeisyydestä. Tästä voidaan ajatella, että nykypäivänä koulutuksessa painotetaan huomattavasti enemmän positiivista pedagogiikkaa ja haastavia kasvatustilanteita.

Pulkkisen (2023) tutkimukset ja näkemykset itsesäätelyn kehityksestä näkyivät varhaiskasvattajien kokemuksissa kohdata lapsi haastavissa kasvatustilanteissa. Varhaiskasvattajat pitivät ennakkointia, lapsen tunteiden kanssasäätelyä ja omaa rauhallisuutta tilanteissa tärkeänä. Tutkimukseni mukaan varhaiskasvattajilla on ymmärrystä siitä, miten haastavissa kasvatustilanteissa tulisi toimia ja useimmiten he pystyvätkin toimimaan arvojensa mukaisesti.

Tutkimuksesta heräsi kuitenkin huoli varhaiskasvattajien jaksamisesta ja omasta hyvinvoinnista työyhteisössä, johon yksi merkittävimmistä tekijöistä mainittiin eriävät toimintatavat tiimissä, suuret lapsiryhmät ja ennakkoinnin puute. Tukea tarvitsevien määrä on ollut viime vuosikymmeninä suuressa kasvussa, ja tietoisuutta on tullut haastaviin tilanteisiin liittyen hyvin paljon. Tutkimuksessa havaitsin, miten tärkeää on ymmärtää lapsen tarpeita ja syitä haastavan käyttäytymisen takana ja tämä on usein syynä, miksi varhaiskasvatuksessa henkilöstön välille voi tulla erimielisyyksiä. Tämän takia tutkimustani voisi jatkojalostaa selvittämällä, millainen ymmärrys kasvattajilla on lasten tarpeista ja niihin vastaamisesta ja kokevatko he lisäkoulutukselle tarvetta. Millainen käsitys ja ymmärrys varhaiskasvattajilla on esimerkiksi lasten sosioemotionaalisten taitojen kehityksestä, temperamentista tai lasten neurobiologisista häiriöistä kuten ADHD:stä tai autismitilanteista. Lasten kanssa ilmeneviin haasteisiin on vaikeaa vastata, mikäli varhaiskasvattajalla ei ole tietoa erilaisista haastaviin tilanteisiin johtaneista syistä ja keinoja toimia tilanteissa.

Varhaiskasvatuksen henkilökunnalle olisi hyvä pitää lisäkoulutusta PACE-menetelmästä. PACE-menetelmä tarjoaa käytännön lähestymistavan, joka perustuu empaattiseen, hyväksyvään ja leikkisään vuorovaikutukseen. (Tanskanen & Piironen, 2019, 45.) Koulutus auttaisi ammattilaisia ymmärtämään käytöksen taustalla olevia syitä sekä tarjoaisi konkreettisia työkaluja tukemaan lasten emotionaalista ja psyykkistä hyvinvointia. Tutkimuksessani PACE-menetelmää ei mainittu kertaakaan, joten sitä olisi tärkeää tuoda esille varhaiskasvatusyksiköissä.

Lähteet

- Ahonen, L. (2017). Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja, 9,17,20, 37–38, 66–69, 78. PS Kustannus: Jyväskylä.
- Berry, D. & O'Connor, E. (2010). Behavioral risk teacher-child relationships and social skill development across middle childhood: a child-by-environment analysis of change. *Journal of Applied Developmental Psychology* 31.
- Charles, M. & Bellinson, J. (2019). The importance of play in early childhood education: Psychoanalytic, attachment, and developmental perspectives, 52–57.
- Huotilainen, M. (2019). Näin aivot oppivat, 135–136. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (2017). Tutkimushaastattelun käsikirja, 414–415, 427–429. Vastapaino: Tampere.
- Karila, K (toim.), Kinos J. & Virtanen, J. (2001). Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia, 25, 173–174. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Kuula, A. (2006). Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys, 106. Gummerus: Jyväskylä.
- Laakso, M-L. (2013). Vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen merkitys lapsen itsesäätelyn kehityksessä. Teoksessa T. Aro, & M-L. Laakso (toim.). Taaperosta taitavaksi toimijaksi – Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. (2.uud.p.), 11, 15–16, 64, 218. Niilo Mäki instituutti.
- Leskisenoja, E. (2019). Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Toteuta käytännössä, 9, 15, 31, 39. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Oksanen, J. & Sollasvaara, R (toim.). (2019). Esteille hyvästit. Esteetön lapsuus neurokirjon lapselle ja nuorelle 2017–2019-hanke, Autismisäätiö.
- Pihlaja, P. & Viitala, R (toim.). (2022). Varhaiserityiskasvatus. 3., uudistettu painos. 171–178. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Pulkinen, L., Ahonen T., Lyytinen, H., Parviainen, T. & Ruoppila, I. (2023). Ihmisen psykologinen kehitys, 265, 272–273. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. 9, 11, 175, 184, 197–198. Tallinna: Gaudeamus.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. 29–31. Gummerus: Jyväskylä.
- Sandberg, E. (2022). Haastava käyttäytyminen. Vahvuusperustainen ja ratkaisukeskeinen työote. 14, 61, 170. ES Pedagogica Oy: Keuruu.

- Seligman, M. (2008). Aito onnellisuus: Positiivisen psykologian keinoin täyteen elämään, 253. Gummerus: Jyväskylä.
- Takala, M., Äikäs, A. & Lakkala, S. (2020). Mahdoton inklusio? Tunnista haasteet ja mahdollisuudet, 40–41, 187. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Tanskanen, R. & Piironen, L. (2019). PACE-asette erityislasten kanssa työskentelyssä. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti, 2019, Vol. 29, No. 1, 45. Niilo Mäki-instituutti: Jyväskylä.
- Trogen, T. (2022). Lempeän kasvattajan opas. Aikuisen itsesäätely ja itsemyötätunto, 33–34. PS kustannus: Jyväskylä.
- Valli, R. & Aaltola, J.(toim.) (2015). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. 27–29. PS-kustannus: Jyväskylä
- Värri, V-M. (2004). Hyvä kasvat - kasvat hyvään. 5.uud.p, 62, 68. Juvenes print: Tampere

Liitteet

Liite 1 Itsearviointi

Itsearviointi-lomake

Tutkimuslupapyyntö: Saako itsearviointi-lomakettasi käyttää tutkimuksessa? Kysymys on tärkeä ja merkitse vastauksesi kirjoittamalla X vastauksen perään. Tutkimuksen tietosuojailmoitus on Moodlessa tämän lomakkeen alapuolella.

Kyllä X

Ei

1. Arviosi tutkielma -opintojaksosta ja omasta oppimisestasi

1 = eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = ei eri eikä samaa mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä, 5 = samaa mieltä

Tutkielma-opintojakso vastasi odotuksiani.	1	2	3	4	<u>5</u>
Saavutin opintojakson tavoitteet.	1	2	3	4	<u>5</u>
Tutkielmaa aloittaessani epäilin, pystynkö sen tekemään.	1	2	3	4	<u>5</u>
Tutkimuksen tekeminen on mukavaa.	1	2	<u>3</u>	4	5
Ohjeet tutkielman tekemiseen olivat selkeät.	1	2	3	<u>4</u>	5
Koin osaamiseni riittäväksi tutkielman tekemiseen.	1	2	<u>3</u>	4	5
Tutkielma pelotti ja jännitti minua etukäteen.	1	2	3	4	<u>5</u>
Muiden opintojaksojen sisällöt tukivat tutkielman tekemistä.	1	2	3	<u>4</u>	5
Aiheen valinta oli vaikeaa.	<u>1</u>	2	3	4	5
Opettaja/tuutor auttoi minua riittävästi opintojakson aikana.	1	2	3	4	<u>5</u>
Vaikeinta tutkielmassa oli aloittaminen.	1	<u>2</u>	3	4	5
Tutkielma eteni aikataulussa.	1	2	3	4	<u>5</u>
Koin tutkielman aikana epäilyä työn valmistumisesta.	<u>1</u>	2	3	4	5
Opponointipalautteen laatiminen oli mielekäs tehtävä.	1	2	<u>3</u>	4	5
Onnistuin opponointipalautteen kirjoittamisessa hyvin.	1	2	<u>3</u>	4	5
Saamani opponointipalaute edisti tutkimusraporttini valmistumista.	1	<u>2</u>	3	4	5
Opettajalta saamani palaute auttoi minua kehittymään tutkijana.	1	2	3	4	<u>5</u>
Tutkielman aikana koin enemmän iloa kuin ahdistusta.	1	2	3	<u>4</u>	5
Tutkielman valmistuttua olin tyytyväinen ja koin onnistuneeni.	1	2	3	4	<u>5</u>

Tutkielman jälkeen tutkimusvalmiuteni ovat aikaisempaa paremmat.	1	2	3	4	5
Luotan itseeni tutkijana enemmän kuin ennen tutkielman tekemistä.	1	2	3	4	5
Tulen luultavasti tekemään tutkimusta jossain muodossa jatkossakin.	1	2	3	4	5
Tutkielman tekeminen vahvisti käsitystäni kyvykkyydestäni yliopisto-opiskelijana.	1	2	3	4	5

2. Tein tutkielman

- a) yksilötyönä X
- b) parityönä

3. Mihin ongelmiin törmäsit tutkielmaa tehdessäsi? Miten ratkaisit nämä ongelmat?

Tutkielman ideapaperia tehdessä koin haasteita, kun en ihan tarkkaan hahmottanut tutkielman kokonaisuutta ja erilaiset termit tuntuivat vaikealta ymmärtää. Tutkielman tekeminen on ollut hyvin opettavainen ja olen pitkin matkaa sisäistänyt uusia asioita ja ymmärtänyt yhä paremmin asioiden merkityksen. Olen siis saanut pitkin matkaa vahvistusta niille asioille, jotka koin alkuun vaikeiksi. Litterointi oli työlästä, mutta hyvin mielenkiintoista ja antoisaa.

4. Olisitko tarvinnut enemmän ohjausta tai apua ja jos, niin missä vaiheessa/mihin asiaan?

Sain tukea riittävästi ja lähetin välillä työni väliarvioitavaksi, jotta pystyin parhaani mukaan korjaamaan työtä.

5. Mitkä ovat mielestäsi tutkielmasi hyvät ja heikot puolet? Minkä arvosanan antaisit työstäsi?

Aloitin tutkielman hyvissä ajoin, jonka ansiosta olin jo tutkimussuunnitelma-vaiheessa pitkällä. Tämän vuoksi litterointi- ja analyysivaiheiden kanssa ei tullut kiirettä ja olen saanut koko matkan työstää tutkielmaa rauhassa, joka on tärkeää, sillä työ on vaatinut hyvin paljon ajattelua ja aivotyöskentelyä. Tämän vuoksi työ on huolella tehty ja sen rakenne on loogista ja helposti luettavaa. Selkeys ja johdonmukaisuus olivat minulle tärkeitä. Sain tutkimuskysymyksiini vastaukset ja prosessi oli hyvin antoisa ja mielenkiintoinen ja voisi sanoa, että ylitin odotukseni ottaen huomioon mistä pisteestä olen lähtenyt ja missä olen tällä hetkellä osaamiseni ja työni lopputuloksen osalta.

Työssäni olisi voinut olla lisäksi taulukointia tutkimuksen raportointivaiheessa, mutta toisaalta olen kuitenkin tuonut selkeästi tutkimuksen tulokset esille sanallisesti.

6. Mistä erityisesti toivoisit saavasi palautetta ohjaavalta opettajalta?

Työn selkeydestä ja loogisuudesta ja kuinka selkeästi vastaukset on raportoitu ja onko käytetyt menetelmät olleet tutkimukseen sopivia.